

Suomen Kielioppi.

Kansakouluja warten

kirjoittanut

Arwi Jännes, = ent. Gemetz

Normaalikouluun lehtori.

Porwoossa 1886.

Werner Söderström, kustantaja.

Tässä kirjassa esitetyt kieliopilliset aineet on jaettu kolmeen oppijaksoon, joista ensimmäinen on painettu „suomalaisilla“ eli fraktuuri-kirjaimilla, toinen pystysuorilla „latinaisilla“ eli antikva-kirjaimilla ja kolmas kallallijilla eli kursiiwi-kirjaimilla. Ensimmäinen jakso on aiottu luettavaksi kansakoulujen toisella osastolla, toinen jakso kolmannella ja kolmas neljännellä osastolla, noudattamalla tekijän yht’aikaa tämän kansa julkaisemia „Neuvoja Suomen kielen opettajille“.

Johdatus.

I, 1. Ihminen ajattelee ja lausuu ajatuksensa. **Yksi lausuttu ajatus on lause; esim.:**

Lintu lentää. Ruoho kasvaa. Maa on viheriä. Kesä on tullut. Lapset leikkivät. Lumet ovat sulaneet. Me olemme iloiset. Matti on poika. Linnut ovat eläimiä.

Muist. Lauseen loppuun on piste (.) pantava. Lause on aljettava ijolla kirjaimella.

I, 2. Lauseessa puhutaan jostakin esineestä. Siitä syystä on lauseessa kaksi pääosaa: alus ja maine. Alus on se lauseen-osa, josta jotakin sanotaan. Maine on se lauseen-osa, jolla aluksesta jotakin sanotaan.

Mikä on alus, mikä maine yllä olevissa lauseissa?

I, 3. Mainella ilmoitetaan, mitä alus tekee, millainen alus on tai mikä alus on.

Mitä aluksesta ilmoitetaan edellä olevissa lauseissa?

I, 4. Mikä on maine ja mikä alus seuraavissa lauseissa? Mitä aluksesta kussakin lauseessa sanotaan?

Kerran kettu sattui yhteen jäniksen kanssa. Kettu sanoi jänikelle: Minulla on pitkä häntä. Euden häntä on samallinen. Ihmiset näkevät minun kaukaa. Kaikki ajattelevat: Tuo on suji. Minua pelkäävät kaikki. Mutta ei kukaan pelkää sinua. — Jänis sanoi: Kyllä minua monikin pelkää. Sen minä olen näyttävä. Minä hyön waikka wetoa. — Toinen suostui siihen. He panivat wedon.

Sitten molemmat wedonhyöjät lähtiwät yhdessä kävelemään. Niin jänis eräässä kohden hawaitti eläinlauman aidan siwulla makaamassa. Ne olivat lampaita. Kohta se hyppäsi sinne. Lam-paat pelästyen lähtiwät hyppäämään pakoon. Jänis siis oli wedon woittanut. Siitä hän oli hywin iloisena. Hän rupefi mahdotto-masti nauramaan. Nepešipä juunja ristiin. Siitä ruweten owat-kin kaikkien jänisten juut olleet ristiin halki.

I, 5. Lauseen-*o*jina on yksi tai useampi sana. *E*sim. lauseessa: Lumi on sulanut on yksi sana aluksena ja kaksi sanaa maineena.

I, 6. Joka sanassa on yksi tai useampi tawuu, ja tawuun muodostaa yksi tai useampi äänne; esim. *kos-te-a* sanassa on kolme tawuuta; ensimmäisessä ta-wuusja on kolme äännettä, *k-o-s*, toisessa kaksi, *t-e*, ja kolmannessa yksi, *a*.

Äännteistä ja tawuista.

I, 7. Äänne saatetaan merkitä eli kirjottaa. Ään-teiden merkkejä sanomme kirjaimiksi.

Kirjaimia on Suomenkielen sanoissa 21, nimittäin: *a, b, c, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, w, y, ä, ö*.

I, 8. Muutamat äännteet saattawat yksinään muo-dostaa tawuita; ne owat: *a, e, i, o, u, y, ä, ö*, ja niitä sanotaan ääntiöiksi.

Muut äännteet saattawat muodostaa tawuita ainoas-taan ääntiöiden keralla, ja niitä kutsutaan sentähden kerakkeiksi. Mitkä owat siis kerakkeita?

II, 1. Ääntiöt jakautuvat: mataliin ja korkeihin. Matalia ääntiöitä ovat **a, o, u**; muut ovat korkeita.

II, 2. Kerakkeet ovat joko kovia tai pehmeitä. Kovia ovat **p, t, k**; pehmeitä ovat kaikki muut.

I, 9. Run ääntiö kuuluu pitkänä, firjoitetaan se kahdella firjaimella; esim. **tunsee, kaasaan, mutta tule, falan.**

II, 3. Jos kaksi eri ääntiötä kuuluu samaan tavuuseen, niin ne muodostavat kaksois-ääntiön.

Sano, mitä kaksois-ääntiöitä on seuraavissa sanoissa: **tuo, tie, vyö, kauppa, koulu, leuka, hiukka, väylä, höyhen, nai, koi, pui, näitä, söi, syitä, vei.**

III, 1. *Aukenevaisia kaksois-ääntiöitä ovat **uo, yö, ie.** Umpipüätteisiä ovat kaksois-ääntiöt **au, ou, eu, iu; äy, öy; ai, oi, ui, äi, öi, yi, ei.***

II, 4. Tavuut ovat lyhyitä tai pitkiä. Lyhyt on semmoinen tavuu, joka päättyy lyhyeen ääntiöön. Kaikki muut tavuut, jotka päättyvät joko pitkään ääntiöön tai kaksois-ääntiöön tai kerakkeeseen, ovat pitkiä.

Sano, mitkä tavuut seuraavissa sanoissa ovat lyhyitä, mitkä pitkiä: **nuori, sanoi, hyvää, kaunis, taistelut, kalskutti.**

II, 5. Ääntiöllä päättyvä tavuu sanotaan avonaiseksi, kerakkeella päättyvä suljetuksi.

Sano, mitkä tavuut ovat avonaisia, mitkä suljettuja seuraavissa sanoissa: **isät, luoksi, kissan, melaa, kaiken.**

Sanoista.

Sanaluokat yleensä.

I, 10. Kielen sanat jaetaan kuuteen sanaluokkaan; nämä ovat: nimisanat, laatusanat, laskus sanat, asemosat, teos sanat ja apusanat.

I, 11. Nimisana on esineen nimi ja sanoo, mikä esine on; esim. *veitsi, kaappi, hewonen, waimo, Matti, Turku, totuus, ilo.*

III, 2. *Nimisanat ovat kahtalaisia: esinesanoja ja ajatussanoja.*

Esinesanat ovat varsinaisten esineiden nimiä; esim. kynä, kukko, vesi, Karjala, Mari, leppistö, poikue.

Muist. Matti, Turku, Karjala, Mari ynnä muut nimet, joilla yksityisiä esineitä erotetaan muista samallaisista esineistä, ovat erisnimiä. Erisnimet kirjoitetaan isolla alkukirjaimella.

Ajatussanat ovat ominaisuuksien, tilojen tai tekojen nimiä; esim. ahkeruus, halu, pelko, uni, lyönti, istuminen.

I, 12. Laatusana ilmoittaa esineen laadun eli millainen esine on; esim. *nuttera, hyvä, musta, pu-nainen.*

I, 13. Laskusana sanoo esineiden luvun; esim. *kolme, kuusi, viisitoista; neljäs, kahdeskymmenes.*

I, 14. *Apemosanaa* käytetään nimisanan asemesta; esim. *minä, he, se, kuka, jompikumpi.*

I, 15. *Teosjana* ilmoittaa tekemistä tai olemista; esim. *luen, puhun, seison, annan, toimitan, walvon, olen.*

III, 3. *Teos sanat ovat kolmea lajia:*

Kohteelliset teos sanat ilmoittavat tekemisen, joka vaikuttaa johonkin esineeseen, kohteeseen; esim. luen (kirjaa); kaadat (puun); he kyntäisivät (pellon).

Kohteettomat teos sanat ovat semmoisia, joilla ei saata olla kohdetta; esim. astun, istut, nukkuu.

Itsekohtaiset lausuvat tekemisen, joka vaikuttaa itse tekijään; esim. antaudun (annan itseni); syöksyt (syökset itsesi); pistäikse (pistää itsensä).

I, 16. *Apusanoja* käytetään muiden apuna; esim. *sieltä, nyt; luona, paitsi; mutta, jos; woi, hei!*

I, 17. *Sano, millaisia sanoja on seuraavissa lauseissa!*

Ryhkyksellä ja kanalla oli pesä kummallakin; munia oli kyyhkyksellä kymmenen, kanalla wain kaksi. Kana siitä alkoi wietellä kyyhkyistä tekemään waihtokauppaa. Tämä suostui kuin suostuikin tähän, antoi kanalle kaikki omat munansa ja otti kanan munat itselleen. Kohta hawaitti kyyhkyinen kuitenkin kanan houkuttuksista wahinkoon joutuneensa ja rupeesi tyhmää kauppaansa katumaan. Tätä suree ja walittaa hän tänäänkin vielä, sillä niin pian kuin hänen äänensä kuulet, kostewat nämät murheelliset sanat sinun korviisi: „Ryh, kyy, kymmenisen munia minä waiwainen waihdoin kanan kahteen munaan!“

I, 18. Sana on yksikkö-luvussa, kun ainoastaan yhdestä puhutaan, esim. Tämä hyvä mies auttaa; mutta monikko-luvussa, kun on puhe monesta, esim. Nämä hyvät miehet auttavat.

Muist. Apujanoilla ei ole lufuja.

II, 6. Nimi-, laatu-, lasku-, asemo- ja teon sanat saavat eri vaiheittensa merkitsemiseksi useampia eri muotoja; tätä sanotaan niiden taivutukseksi. Esim. talo, taloa, talot, taloihin; kova, kovemmaksi, kovimpien; kaksi, kahtena, kahdet; tämä, tätä, näillä; täyttää, täyttivät.

Nimisanojen taivutus.

Taivutus yleensä.

II, 7. Nimisanoilla on yksikössä ja monikossa neljätoista eri taivutusmuotoa eli sijaa.

Taivutamme **talo** sanan kaikissa sijoissa yksikössä ja monikossa.

Sijain nimet:	Yksikkö: (Vartalo: talo)	Monikko: (Vartalo: talo-i)	Vastaa kysymykseen:
Nimentö	talo	talo-t	mikä? mitkä?
Omanto	talo-n	{1. talo-en: taloin} 2. taloj-en }	minkä? kenen?
Keinonto	talo-n	talo-i-n	millä keinoin?
Olento	talo-na	talo-i-na	minä?
Eronto	talo-a	taloj-a	mitä?
Tulento	talo-ksi	talo-i-ksi	miksi

Sisä-olento	talo-ssa	taloi-ssa	missä?
Sisä-eronto	talo-sta	taloi-sta	mistä?
Sisä-tulento	talo-on	taloi-hin	mihin?
Ulko-olento	talo-lla	taloi-lla	millä?
Ulko-eronto	talo-lta	taloi-lta	miltä?
Ulko-tulento	talo-lle	taloi-lle	mille?
Vajanto	talo-tta	taloi-tta	mitä vailla?
Seuranto	talo-ine(nsa)	taloi-ne(nsa)	mikä seurana?

II, 8. Yksikön eri sijat syntyvät siten, että sanan vartalo on liitetään sijapäätteitä.

Nimisanojen täydellinen vartalo löydetään yksikön olennosta, siten että tämän päätte **na (nä)** erotetaan pois. Sano siis seuraavien nimisanojen vartalot: **talo, maa, hakkuu, kirkko, mansikka, arpi, kansi, hevonen, kannus, kovuus, vieras, viikate!**

Millä päätteellä on kukin sija yksikössä syntynyt **talo** sanan vartalosta?

II, 9. Monikon vartalo löydetään mon. olennosta, siten että päätte **na (nä)** erotetaan pois. Sano siis äsken mainittujen **talo, maa, hakkuu** y. m. sanojen monikon vartalot!

Monikon vartalo syntyy siten, että monikon tunnus **i** liitetään sanan täydelliseen vartaloon, joka silloin usein muuttuu **i:n** edessä.

Onko kukin sija **talo** sanan monikossa syntynyt monikon vartalosta **taloi**? Onko kaikilla sijoilla samat päätteet kuin yksikössä?

II, 10. Taivuta vielä nimisana **maa!** Huomaa eronnot ja sisätulennot ynnä monikon omanto! — Taivuta myös **hakkuu**, huomaa yks. ja mon. sisätulento!

III, 4. Monikon i:n edellä tapahtuu seuraavia muutoksia:

Pitkät ääntiöt lyhenevät; esim. puu: pui-ssa, maa: mai-hin.

Aukenevaiset kaksois-ääntiöt kadottavat edellisen ääntiönsä; esim. suo: soi-ssa, vyö: vöi-llä, tie: tei-ssä.

I-päätteisten kaksois-ääntiöiden i sulaa päätteen i:n kanssa yhteen; esim. voi: voi-den.

Lyhyet ääntiöt a ja ä katoovat tai muuttuvat o:ksi, ö:ksi; esim. koura: kouri-a; kala: kaloi-lle; kokoelma: kokoelmi-a; lattia: lattioi-ta; — päivä: päivi-ä; emäntä: emänti-ä; leiviskä: leivisköi-tä.

Lyhyt i muuttuu e:ksi; esim. risti: ristei-ssä.

Lyhyt e katoo; esim. mere-llä: meri-llä.

Muist. T muuttuu silloin i:n edessä s:ksi; esim. vetenä: (veti-nä:) vesi-nä.

II, 11. Jos vartalossa ei ole yhtään matalaa (a, o, u) ääntiötä, niin ei päätteissäkään käytetä matalia, vaan a:n sijassa on silloin korkea ääntiö ä, ja samoin o:n ja u:n sijassa ö ja y; esim. yö-nä, yö-tä, yö-ssä, yö-stä, yö-llä, yö-ltä, yö-ttä; yö-hön, syy-hyn.

II, 12. Lyhyen tavuun alussa oleva kova kerake (p, t, k) pehmenee, jos tavuu tulee suljetuksi. Pehmennys tapahtuu niin, että

1) pp, tt, kk äänteistä tulee p, t, k; esim. kuppi: kupin, nuttu: nutun, mökki: mökin.

2) mp, nt, nk äänteistä tulee mm, nn, ng; esim. lämpö: lämmön, hinta: hinnan, honka: hongan.

3) muuten pehmenee p v:ksi, t d:ksi ja k kado-ten; esim. apu: avun, varpa: varvan; muoto: muodon, tahto: tahdon; vika: vian, alku: alun.

Muist. Pääte *i* ei estä pehmenystä, vaikka se onkin vartalon lyhyen loppuääntiön ja sulkevan kerakkeen välissä; esim. monikon vartaloista *nuttui*, (*hinta-i*;) *hintoi*, *muotoi* saadaan *nutuilla*, *hinnoilla*, *muodoilla*, niinkuin yksikön vartaloista *nuttu*, *hinta*, *muoto* saadaan *nutulla*, *hinnalla*, *muodolla* (mutta *hakkui*: *hakuilla*, niinkuin *hakkun*: *hakuulla*).

Lisäys. Äänteistä *lt* ja *rt* tulee pehmenyksen kautta *ll* ja *rr*; esim. *pelto*: *pellon*, *parta*: *parran*; *lk*, *rk*, *hk* äänteistä tulee *en* ja *in* edessä *lj*, *rj*, *hj*, esim. *solki*: *soljen*, *kurki*: *kurjille*, *puhkee*: *puhjetkoon*; *uku* ja *yky* äänteistä tulee *uvu*, *yvy*, esim. *luku*: *luvun*, *kyky*: *kyvyn*.

Tri sijain päätteet.

II, 13. Yksikön nimentönä käytetään sanan päätteetöntä vartaloa; monen sanan vartalo siinä kuitenkin muuttuu tavalla tai toisella; esim. *mere*: *meri*, *vete*: (*veti*;) *vesi*, *hyvyyte*: (*hyvyyti*: *hyvyyysi*;) *hyvyys*; *hevose*: *hevonen*.

III, 5. *Kaksitavuiset e-päätteiset sanat muuttavat e:n nimennössä i:ksi, ja silloin t i:n edellä muuttuu s:ksi; ute-, yte-päätteiset ominaisuudennimet ovat nimennössä us-, yspäätteisiä; ne vartalot taas, joiden viimeinen tavuu on se ääntiön jäljessä, muuttavat tämän tavuun nimennössä nen tavuiksi; katso esimerkkejä ylempää.*

II, 14. Yks. ja mon. eronnon päätteinä on lyhyen ääntiön jäljessä *a*, *ä*, muuten tavallisesti *ta* (*tä*); esim. *mutka-a*, *lehte-ä*, mon. *mutki-a*, *lehti-ä*; *jää-tä*, *ehtoo-ta*, *suo-ta*, mon. *jäi-tä*, *ehtoi-ta*, *soi-ta*; *mansikka-a* (l. *mansikka-ta*), *perintö-ä*, mon. (*mau-*

sikkoi:) mansikkoj-a l. mansikoi-ta, (perintöi:) perintöj-ä l. perinnöi-tä.

III, 6. *Ne sanat, joiden lyhyt loppuääntiö muodostaa monikon i:n kanssa kaksois-ääntiön, saavat myös mon. eronnossa a (ä) päätteän, jolloin monikon i muuttuu j:ksi; esim. talo: (taloi-a:) taloja, mela: (meloi-a:) meloja; risti: (ristei-ä:) ristejä; kaupunki: (kaupunkei-a:) kaupunkeja, navetta: (navettoi-a:) navettoja.*

Mutta monitavuiset tällaiset sanat käyttävät mielellään myöskin ta (tä) päätettä, jolloin taas vartalon viimeinen kova kerake pehmenee, vaikka tavuu on avoin; esim. (kaupunkei-ta:) kaupungeita, (navettoi-ta:) navetoita; samoin mansikoita, perinnöitä, auringoita, vahingoita, laulannoita.

II, 15. Yks. ja mon. sisätulennon päätteinä on lyhyen ääntiön jäljessä ääntiön pitenys ja **n**; muuten **h—n** ja niiden välissä samallainen ääntiö kuin **h:n** edessä, taikka yksikössä **sen**, monikossa **sin**; esim. mutka-an, silmä-än, lehte-en, kala-an, kirkko-on, mon. mutki-in, silmi-in, lehti-in, mutta kaloi-hin, kirkkoi-hin; — jää-hän, suo-hon, voi-hin, mon. jäi-hin, soi-hin, voi-hin; — ehtoo-sen, hakkuu-sen, mon. ehtoi-sin, hakkui-sin.

III, 7. *Sisätulennon päätteet sen, sin liittyvät kaksitavuisiin ja pitempiin vartaloihin, jotka päättyvät pitkään ääntiöön.*

II, 16. Monikon nimennön päätte on **t**, joka liittyy suorastaan sanan eikä monikon vartaloon.

II, 17. Mon. omantoa on useimmilla sanoilla kaksi muotoa:

1:nen mon. omanto syntyy sanan vartalosta, niin että lyhyen ääntiön jälkeen liitetään päätte **en**,

mutta **e** tavallisesti muuttuu **i:ksi**; esim. **risti-en**, **kau-punki-en**; **silmä-en**: **silmäin**, **lehtein**, **mansikkain**, **kukkaroin**.

2:nen mon. omanto syntyy monikon vartalosta, siten että päätteenä on **en**, silloin kun mon. eronnon päätteenä on **a**, **ä**, mutta **den** (tai **tten**), kun eronnolla on päätte **ta** (**tä**). (*Myöskin tapahtuu i:n muutos j:ksi ja kerakkeen pehmennys niinkuin eronnossa.*) Esim. **lehti-en**, **mutki-en**, **taloj-en**; **jäi-den**, (**-tten**), **ehtoi-den** (**-tten**), **soiden** (**-tten**); **mansikkoj-en** l. **mansi-koi-den** (**-tten**), **perintöj-en** l. **perinnöi-den** (**-tten**); — mutta ei kuitenkaan esim. **ristej-en**, **kaupunkej-en**, vaan **ristein**, **kaupunkein**.

III, 8. Niillä sanoilla, joiden ainoa vartalo päättyy pitkään ääntiöön tai kaksois-ääntiöön, niinkuin **maa**, **työ**, **ehtoo**, **hakkuu**, ei ole 1:stä monikon omantoa. — Kerakkeen jäljessä, typistyvillä sanoilla on tämän sijain päätteensä **ten** (katso III, 11).

II, 18. Seuranto on yhtäläinen yksikössä ja monikossa: se syntyy yksikön vartalosta päätteellä **ine** ja monikon vartalosta päätteellä **ne**; esim. **vai-mo-ine-ni** vaimoni kanssa, **vainoi-ne-mme** vaimojemme kanssa.

II, 19. Muiden sijain päätteet ovat kaikilla sanoilla muuttumattomat, ja samallaiset monikossa kuin yksikössä, nim. keinonnon päätte **n**, olennon **na** (**nä**), tulennon **ksi**, sisäolennon **ssa** (**ssä**), sisäeronnon **sta** (**stä**), ulko-olennon **lla** (**llä**), ulkoeronnon **lta** (**ltä**), ulkotulennon **lle** ja vajannon **tta** (**ttä**).

II, 20. Taivuta kaikissa yksikön ja monikon sijoissa seuraavat nimisanat: **suu, yö, keto, lanka, pappi, kurki.**

Taivuta myös: **mansikka, aurinko, perintö, porstua** (jolla on kaksi mon. vartaloa: **porstuoi ja porstui**).

Typistytväiset nimisanat.

III, 9. *Typistytväiset sanat ovat sellaisia, joilla paitsi yleistä, ääntiöllä päättyvää vartaloa on myöskin kerakkeella päättyvä, typistynyt vartalo. Esim. **vastaukse** vartalosta saataisiin yksikön eronto **vastaukse-a**, mutta se kuuluukin **vastaus-ta**; siinä on päätte **ta** liitetty typistyneeseen **vastaus** vartaloon, joka myös on yks. nimentönä.*

III, 10. *Nimisanojen typistynyt vartalo, jos semmoinen on olemassa, löydetään yks. eronnosta, siten että päätte **ta (tä)** erotetaan pois. Kuinka kuuluvat siis seuraavien sanojen typistyneet vartalot: 1) **loinen, hevonen, tuli, kansi, nivel, joutsen, hyvyys, avain, lapsi, kannus**; 2) **opas, kirves, ruis, kevät, lähde, viikate**?*

III, 11. *Typistynyttä vartaloa käytetään useimmiten yksikön nimentönä, ja siitä syntyy aina yks. eronto päätteellä **ta (tä)** sekä monikon 1:nen omanto päätteellä **ten**; esim. **nivel, nivel-tä, nivel-ten**; **joutsen, joutsen-ta, jout-***

sen-ten; opas, opas-ta, opas-ten; kevät, kevät-tä, kevät-ten.

Poikkeavaisia yks. nimennöissä ovat, paitsi III, 5:ssä mainittuja sanoja, myöskin ne, joiden typistynyt, eronnosta löytyvä vartalo on et-päätteinen: nimennöissä on näet loppuhenkonen (?) t:n sijassa; esim. lähde-tä, viikatte-ta, nim. lähde', viikate'.

III, 12. Kaikki muut sijat syntyvät yleisestä, typistymättömästä vartalosta; jos tämä päättyy lyhyeen e ääntiöön, on taiputus niinkuin **kurki** sanan; jos taas pitkään ääntiöön, niinkuin **hakkuu** sanan. Esim.:

Yksikkö.

(Yleinen vart. härkkime, oppaa; typist. v. härkin, opas.)

Nim. härkin opas

Om. härkkime-n oppaa-n

Kein. härkkime-n oppaa-n

Ol. härkkime-nä oppaa-na

Er. härkin-tä opas-ta

S:tul härkkime-en oppaa-sen

j. n. e.

Monikko.

(Vart. härkkime-i: härkkimi; oppaa-i: oppai.)

härkkime-t oppaa-t

1 härkin-ten opas-ten

2 härkkimi-en oppai-den, -tten

härkkimi-n oppai-n

härkkimi-nä oppai-na

härkkimi-ä oppai-ta

härkkimi-in oppai-sin

j. n. e.

III, 13. Taiputa vielä kaikissa sijoissa: 1) **vuori, kansi, hevonen, joutsen, lapsi, vastaus, hyvyys** (mon. vart. **hyvyiksi**); 2) **kirves, ruis, kevät, lähde', viikate'**.

Laatusanat.

I, 19. Laatusanalla on kolme vertailutilaa; alkutila, voittotila ja ylivertainen tila; esim. **iso, isompi, isoin; köyhä, köyhempi, köyhin.**

Eri vertailutiloja käytetään sen mukaan, jos ominaisuus huomataan olevan jollakin esineellä joko ainoastaan olemassa (alkutila), taikka yhtä suuressa (alkutila), suuremmassa (voittotila) tai suurimmassa (ylivert. tila) määrässä, kun sitä verrataan yhteen tai useampaan muuhun esineeseen. Esim.:

Uina uusi on armaampi, vaikka entinen parempi. Särme oli kavalampi kaikkia muita eläimiä. Särme oli kavalin kaikista eläimistä. Tämä hevonen on kaunis, mutta tuo on ruma. Tämä hevonen on kauniimpi noita. Niäni hevonen on kaikkein kauniin. Minulla on korkea pöytä; welsjeni pöytä on yhtä korkea kuin minun pöytäni; mutta sinulla on korkeampi ja hänellä on korkein pöytä. Mitä useampi koffi, sitä wetelämpi welli.

II, 21. Laatusanojen tilat taipuvat eri sijoissa niinkuin nimisanat; esim.:

Y k s i k k ö.

	Alkutila.	Voittotila.	Ylivertainen tila.
	(Vart. tarkka.)	(Vart. tarkka-mpa: tarkempa.)	(Ylein. v. tarkka-mpa: tarkimpa; typ. v. tarkin.)
Nim.	tarkka	tarkempi	tarkin
Om.	tarka-n	tarkemma-n	tarkimma-n
Kein.	tarka-n	tarkemma-n	tarkimma-n
Ol.	tarkka-na	tarkempa-na	tarkimpa-na
Er.	tarkka-a	tarkempa-a, -pa-ta	tarkin-ta (-impa-a, -impa-ta)
S:tul.	tarkka-an	tarkempa-an	tarkimpa-an
	j. n. e.	j. n. e.	j. n. e.

M o n i k k o.

(Vart. tarkka-i: tarkkoi.)	(Vart. tarkempa-i: tarkempi.)	(Vart. tarkimpa-i: tarkimpi.)
Nim. tarka-t	tarkemma-t	tarkimma-t
Om. {1 tarkka-in	tarkempa-in	tarkin-ten (-impa-in)
{2 tarkkoj-en	tarkempi-en	tarkimpi-en
Kein. tarkoi-n	tarkemmi-n	tarkimmi-n
Ol. tarkkoi-na	tarkempi-na	tarkimpi-na
Er. tarkkoj-a	tarkempi-a	tarkimpi-a
S:tul. tarkkoi-hin	tarkempi-in	tarkimpi-in
j. n. e.	j. n. e.	j. n. e.

II, 22. Laatusanoja taivutettaessa on siis huomattava, että:

Voittotilan vartalo saadaan, kun alkutilan vartaloon liitetään tunnus **mpa**, mutta yksikön nimennössä loppu-**a** muuttuu **i**:ksi.

Ylivertaisen tilan täydellinen vartalo syntyy alkutilan vartalosta tunnuksella **impa**, joka typistyneenä, nimennössä kuuluu **in**.

II, 23. Taivuta kaikissa tiloissa ja sijoissa myöskin laatusanat **köyhä, vaikea, pieni, tuore!**

III, 14. *Voittotilan tunnuksen edellä kaksitavuisten sanain loppuääntiöt a ja ä muuttuvat e:ksi; ylivertaisen tilan tunnuksen edeltä loppuääntiöt a, ä, e, i katoovat ja pitkät äntiöt lyhenevät. Esim. tarkka: tarkempi (ei tarkampi); köyhä: köyhempi; — tarkimpa, -in (ei tarkaimpa, -ain), köyhin (ei köyhäin), suurin (ei suurein), siistin (ei siistiin); tuorein (ei tuorein).*

Laskusanat.

II, 24. Laskusanat ovat kahtalaisia: suoria ja järjestyssanoja.

Suorat laskusanat vastaavat kysymykseen: kuinka monta? Esim. kolme, neljätoista, kuusikolmatta eli kaksikymmentä-kuusi, sata, seitsemäntuhatta.

Järjestyssanat vastaavat kysymykseen: kuinka mones? Esim. toinen, neljäs, viidestoista, yhdeksäskolmatta eli kahdeskymmenes-yhdeksäs, kolmasadas, kahdeksastuhannes.

II, 25. Laskusanat taipuvat niinkuin nimisanat. Taivuta esim. kaikissa sijoissa neljä, kuusi, sata; neljäs, kuudes, sadas.

Asemosanat.

II, 26. Asemosanat ovat joko erinäisiä tai liiteasemoita. Erinäiset ovat kuutta lajia:

1) Tekijäasemat ovat: yks. 1:sen tekijän asema minä, 2:sen sinä, 3:nnen hän; monikossa 1:sen me, 2:sen te, 3:nnen he.

2) Osotus-asemat: tämä, tuo, se; monikossa nämä eli nämät, nuo eli nuot, ne.

3) Kysyväiset asemot: kuka, ken, mikä, kumpi ja kumpainen.

4) Takakohtaiset: joka, jompi.

5) Itsekohtainen: **itse**.

6) Epämääräiset: **joku, jompikumpi; jokin, kukin, mikin, kumpikin, kumpainenkin; kenkään, kukaan, mikään, kumpikaan, kumpainenkaan; joka, jokainen.**

II, 27. Erinäiset asemosanat taipuvat, muutamilla poikkeuksilla, niinkuin nimisanat; taivuta esim. **minä**, mon. **me**; **tämä, se; ken, mikä; joku**. Itse sanan monikko on yksikön kaltainen; **jompi** ja **kumpi** taipuvat kuin laatusanain voittotila; epämääräinen **joka** on taipumaton.

II, 28. Liiteasemat liitetään toisten sanojen jälkeen ikäänkuin päätteet, ja merkitsevät omistajaa; ne ovat: yks. 1:sen tekijän liiteasemo **-ni**, 2:sen **-si**, 3:nnen **-nsa (-nsä)**; mon. 1:sen **-mme**, 2:sen **-nne**, 3:nnen **-nsa (-nsä)**; esim. **kirjani, kirjasi, kirjansa, kirjamme, kirjanne, kirjansa.**

III, 15. *Yksikön ja monikon 3:nnen tekijän nsa (nsä) liitteen asemesta käytetään usein ääntiönpitennys ja n esim. taloansa eli taloan, talollensa eli talolleen.*

II, 29. Taivuta esim. **reki** kaikissa sijoissa, varustettuna 3:nnen tekijän liiteasemolla!

Huomaa yks. nimentö, omanto ja keinonto ynnä mon. nimentö **reke-nsä**, vartalosta **reke** (eikä **reki-nsä, reen-nsä, reet-nsä**); tulennot **reekse-nsä, reikse-nsä** (eikä **reeksi-nsä, reiksi-nsä**); mon. keinonto **reki-nsä**, mon. vartalosta **reki** (eikä **rein-nsä**)! Huom. myös sisätulennot **rekee-nsä, rekii-nsä** (eikä **rekeen-nsä, rekiin-nsä**) ja mon. omannot: 1:nen **rekei-nsä**, 2:nen **rekie-nsä** (eikä **rekein-nsä, rekien-nsä**)!

Teonsanojen taiputus.

Taiputus yleensä.

I, 20. Itse teonsanasja woipi eri muodoilla ilmoittaa aluksen eli tekijän; näitä tekijämuotoja on sekä yksikössä että monikossa kolme; esim. yks. 1:nen tekijämuoto **sanon** (minä), 2:nen **sanot** (sinä), 3:as **sanoo** (hän, se); mon. 1:nen **sanomme** (me), 2:nen **sanotte** (te), 3:as **sanovat** (he, ne).

II, 30. Kun teonsana ilmaisee myös tekijän, sanotaan teonsanan olevan tekijällisessä lajissa. Mutta usein on tekijä määräämätön, ja silloin on teonsana tekijättömässä lajissa.

Missä lajissa ovat teonsanat seuraavissa lauseissa: Hakkaathan puita. Puita hakataan. Tyttö on ommellut hameen. Hame on ommeltu. Lukekaamme ahkerasti tätä kirjaa. Kirja luettakoon läpi.

I, 21. Teonsana ilmoittaa myöskin eri muodoilla tekemisen joko kestäväksi tai päättyneeksi; esim. **luen** on kestävä-muoto, **olen lufennut** sitä vastoin päättyvä-muoto.

Hiiri menee metsään. Hän on pannut pienen kirveen halkajensa. Niisa aidan päältä kysyy: Mihin menet, hiiri parka? — Lähden puita halkaamaan. — Mutta kirves sattuu siellä jalkaasi, kun vähän aikaa olet hakannut. — Minä voitelen jalkaani woin julalla. — Mistäs olet woiita saanut? — Woiita saan aina aamujilla wanhan ämmän wakkajesta, kun hän on lähtenyt lehmäänjä lyppämään.

II, 31. Esimerkkilauseista näkyy että

a) Kestämä ilmoittaa yleiseen (nyt, vastedes, tavallisesti, jopa ennen muinoin:) kestävän tekemisen; esim. **sanon**:

b) Päättymä ilmoittaa yleiseen päättyneen tekemisen; esim. **olen sanonut**.

Mutta useimmiten erotetaan eri muodoilla entinen eli mennyt aika yleisestä eli menemättömästä ajasta:

c) Entiskestävä ilmoittaa entis-ajassa kestävän tekemisen; esim. **sanoin**;

d) Entispäättymä ilmoittaa entis-ajassa päättyneen tekemisen; esim. **olin sanonut**.

Kaikkia näitä muotoja sanotaan aikamuodoiksi.

III, 16. *Aiottua tekemistä ilmoitetaan muun muassa tämmöisillä yhdistetyillä muodoilla: olen lähtevä (nyt, vastedes) ja olin lähtevä (ennen), joita siis sopii nimittää: edellistä aikomaksi, jälkimmäistä entis-aikomaksi.*

II, 32. Onpa teonsanalla vielä neljä eri tapamuotoa:

1) Tositapa ilmoittaa tekemisen todelliseksi; esim. **sanon**.

2) Mahtotapa ilmoittaa tekemisen mahdolliseksi; esim. **sanonen**.

3) Ehtotapa ilmoittaa tekemisen ehdon-alaiseksi; esim. **sanoisin**.

4) Käsky- ja toivotapa ilmoittaa tekemisen käsketyksi tai toivotuksi; esim. **sano, sanokoon**.

II, 33. Paitsi varsinaisia tapamuotoja on teonsanoilla vielä

5) Laatatapa, joka on laatusanan tapainen; esim. **sanova**, **sanottu**.

6) Nimitapoja, jotka vain nimittävät tekemisen ja siis ovat nimisanain tapaisia; esim **sanominen**, **sanomaan**.

II, 34. Taiputamme teonsanan **sanon**, **sanoa** kummassakin lajissa, kaikissa tapaa- ja tekijämuodoissa.

A. Tekijällinen laji.

1. Tositapa.

Kestämä. (Vart. sano.)	Entiskestämä. (Vart. sano-i.)
Yks. 1 sano-n	Yks. 1 sanoi-n
2 sano-t	2 sanoi-t
3 sano-o	3 sanoi
Mon. 1 sano-mme	Mon. 1 sanoi-mme
2 sano-tte	2 sanoi-tte
3 sano-vat	3 sanoi-vat
Päättymä.	Entispäättymä.
Yks. 1 olen sanonut	Yks. 1 olin sanonut
2 olet sanonut	2 olit sanonut
3 on sanonut	3 oli sanonut
Mon. 1 olemme sanoneet	Mon. 1 olimme sanoneet
2 olette sanoneet	2 olitte sanoneet
3 ovat sanoneet	3 olivat sanoneet

2. Mahtotapa.

Kestämä. (V. sano-ne.)	Päättymä.
Yks. 1 sanone-n	Yks. 1 lienen sanonut
2 sanone-t	2 lienet sanonut
3 sanone-e	3 lienee sanonut

Mon. 1 sanone-mme	Mon. 1 lienemme sanoneet
2 sanone-tte	2 lienette sanoneet
3 sanone-vat	3 lienevät sanoneet

3. Ehtotapa.

Kestämä. (V. sano-isi.)	Päättymä.
Yks. 1 sanoisi-n	Yks. 1 olisin sanonut
2 sanoisi-t	2 olisit sanonut
3 sanoisi	3 olisi sanonut
Mon. 1 sanoisi-mme	Mon. 1 olisimme sanoneet
2 sanoisi-tte	2 olisitte sanoneet
3 sanoisi-vat	3 olisivat sanoneet

4. Käsky- ja toivotapa.

Kestämä.	Päättymä.
Yks. 1	Yks. 1
2 sano-', sano-os	2
3 sano-koon	3 olkoon sanonut
Mon. 1 sano-kaamme	Mon. 1
2 sano-kaatte, -kaa	2
3 sano-koot	3 olkoot sanoneet.

5. Laatumapa.

Kestämä.

Yksikkö.	Monikko.
(Vart. sano-va.)	(Vart. sanova-i: sanovi.)
Nim. sanova	Nim. sanova-t
Om. sanova-n	Om. {1 sanova-in 2 sanovi-en
Ol. sanova-na	Ol. sanovi-na
Er. sanova-a, -va-ta	Er. sanovi-a
S:tul. sanova-an	S:tul. sanovi-in
j. n. e.	j. n. e.

Päätymä.

Yksikkö.	Monikko.
(Ylein. v. sano-nee, typ. v. -nut.)	(Vart. sanonee-i: sanonei.)
Nim. sanonut	Nim. sanonee-t
Om. sanonee-n	Om. {1 sanonut-ten 2 sanonei-den, -tten
Ol. sanonee-na, -nun-na	Ol. sanonei-na
Er. sanonut-ta	Er. sanonei-ta
S:tul. sanonee-sen	S:tul. sanonei-sin
j. n. e.	j. n. e.

6. Nimitapa.

Ensimmäinen. (Vart. sano-a.)

Yks. täydell. tulento: sanoa-kse (-ni, -si j. n. e.),
lyhenn. tulento: sanoa'.

Toinen. (Vart. sano-e l. sanoi.)

Yks. keinonto: sanoe-n l. sanoi-n,
sisäolento: sanoe-ssa l. sanoi-ssa.

Kolmas.

Yksikkö.	Monikko.
(Vart. sano-ma.)	(Vart. sanoma-i: sanomi.)
Nim. sanoma	Nim. sanoma-t
Om. sanoma-n	Om. {1 sanoma-in 2 sanomi-en
Ol. sanoma-na	Ol. sanomi-na
Er. sanoma-a, -ma-ta	Er. sanomi-a
S:tul. sanoma-an	S:tul. sanomi-in
j. n. e.	j. n. e.

Neljäs.

(Yleinen vart. sano-mise, typist. v. sanomis.)

Yks. nimentö: sanominen,
eronto: sanomis-ta.

B. Tekijätön laji.

(Vart. sano-tta.)

1. Tositapa.

Kestämä: (V. sanotta-': sanota:') sanota-an.

Päättymä: on sanottu.

Entiskestävä: (V. sanotta-i: sanotti:) sanotti-in.

Entispäättymä: oli sanottu.

2. Mahtotapa.

Kestämä: (V. sanotta-ne:) sanottane-en.

Päättymä: lienee sanottu.

3. Ehtotapa.

Kestämä: (V. sanotta-isi:) sanottaisi-in.

Päättymä: olisi sanottu.

4. Käsky- ja toivotapa.

Kestämä: sanotta-koon.

Päättymä: olkoon sanottu.

5. Laatutapa.

Kestämä.

Yksikkö.	Monikko.
(Vart. sanotta-va.)	(V. sanottava i: sanottavi.)
Nim. sanottava	Nim. sanottava-t
Om. sanottava-n	Om. {1 sanottava-in 2 sanottavi-en
Ol. sanottava-na	Ol. sanottavi-na
Er. sanottava-a, -va-ta	Er. sanottavi-a
S:tul. sanottava-an	S:tul. sanottavi-in
j. n. e.	j. n. e.

Päätymä.

Yksikkö.	Päätymä.	Monikko.
(Vart. sanotta-u: sanottu.)		(Vart. sanottu-i.)
Nim. sanottu		Nim. sanottu-t
Om. sanottu-n		Om. { 1 sanottu-in 2 sanottuj-en, sanottui- den, -tten
Ol. sanottu-na		Ol. sanottui-na
Er. sanottu-a		Er. sanottuj-a, sanottui-ta
S:tul. sanottu-un		S:tul. sanottui-hin

6. Nimitapa.

Toinen. (V. sanotta-e l. -ttai.)

Yks. sisäolento: sanottae-ssa l. sanottai-ssa.

Kolmas. (V. sanottama.)

Yks. keinonto: sanottama-n.

Ensimmäistä ja neljättä nimitapaa ei käytetä.

II, 35. Teonsanain täydellinen vartalo löydetään tekijällisen lajin laatutavan kestävästä, siten että pääte **va** (**vä**) erotetaan pois. Sano siis seuraavain teonsanain vartalot: **sanon, saan, taon, annan, ammun, hypin, murehdin, kylven, suljen, teen, lupaan!**

Millä päätteellä on kukin tekijämuoto **sanon** sanan tekijällisen lajin tosittavan kestävässä syntyneet itse sanan ja kestävä vartalosta **sano**? Onko samat tekijäpäätteet muissakin tekijällisen lajin tapa- ja aikamuodoissa? Huomaa 3 tekijä yksikössä ynnä koko käsky- ja toivotapa!

Millä tunnuksilla ovat tekijällisen lajin kestävämuotojen ynnä laatu- ja nimitapojen vartalot syntyneet **sano** vartalosta? Onko käsky- ja toivotavalla eri tunnusta?

II, 36. Tekijättömän lajin vartalo löydetään tekijättömän lajin laatutavan kestävästä, siten että pääte **va (vä)** erotetaan pois. Sano esim. **sanon, ammun, annan, saan ja vien** sanojen tekijättömän lajin vartalot!

Tekijättömän lajin vartalo syntyy teonsanan vartalosta siten, että lyhyen ääntiön jälkeen liitetään tunnus **tta (ttä)**, muuten **ta (tä)**.

Mikä on määräämättömän tekijän päätteenä tositavan kestävässä? Onko sama tekijäpääte kaikissa muissakin aikamuodoissa? Huomaa käsky- ja toivotapa!

Onko tekijättömän lajin vartalo myöskin muuttumatta tositavan kestävä vartalona? Syntyvätkö muuten kestävämuodot ja nimi- sekä laatutavat samoilla tunnuksilla kuin tekijällisessä lajissa? Huomaa laatutavan päättymä!

III, 17. *A ja ä muuttuvat tekijättömän lajin tta (ttä) päätteiden edellä eksi; esim. (osta-tta:) ostetta, (anta-tta:) annetta, (heittä-ttä:) heitettä.*

II, 37. Taiputa vielä teonsana **saan, saada!** Huomaa tekijällisen lajin tositavan kestävä yks. 3 tekijä ja entiskestävä, ehtotavan kestävä, ensimmäinen ja toinen nimitapa sekä tekijättömän lajin vartalo ja tositavan kestävä!

Tri muotojen syntyä.

II, 38. Tosi-, mahto- ja ehtotavoissa on tekijällisessä lajissa yks. 3 tekijä tavallisesti päätteetön, paitsi lyhyt ääntiö pitenee tosi- ja mahtotavan kestä-

mässä; esim. **sanoi, sai; sanoisi, saisi; saa** mutta **sano-o; sanone-e, saane-e**. Muiden tekijäin päätteet ovat aina muuttumattomat, nim. yks. 1 tekijän **n**, 2:sen **t**; mon. 1:sen **mme**, 2:sen **tte**, 3:nnen **vat (vät)**. — Tekijättömässä lajissa on määräämättömän tekijän päätteenä ääntiönpitennys ja **n**; esim. **saada-an, saatane-en, saataisi-in**.

II, 39. Käsky- ja toivotavan kestävässä liittyvät tekijällisessä lajissa seuraavat eri tekijäin päätteet teonsanan vartaloon: yks. 2 tekijän päätteenä on loppuhenkonen (^o), joka vaikuttaa vartalon viimeisen kovan kerakkeen pehmenemisen, taikka **os (ös)**; 3:nnen **koon (köön)**; mon. 1:sen **kaamme (käämme)**, 2:sen **kaatte (käätte)** tai **kaa (kää)**, 3:nnen **koot (kööt)**. — Tekijättömässä lajissa on määräämättömän tekijän päätteenä **koon (köön)**.

II, 40. Tositavan kestävä vartalo on tekijällisessä lajissa sama kuin teonsanan vartalo; mutta tekijättömässä lajissa saadaan tämän aikamuodon vartalo siten, että tekijättömän lajin vartaloon liitetään loppuhenkonen, joka pehmentää tavuun alussa olevan **t**; esim. **sanotta: sanota-^o, saata: saada-^o**.

II, 41. Kaikki päättymämuodot, paitsi laatu-tavan, ovat yhdistettyjä: niissä on ensiksi joku muoto aputeonsanaa **olen** ja sitten taiputettavan teonsanan laatu-tavan päättymän nimentö.

II, 42. Laatu-tavan päättymän tunnuksena on tekijällisessä lajissa **nee** ja typistyneenä **nut (nyt)**, tekijättömässä **u (y)**, jonka edeltä **a (ä)** aina katoaa.

II, 43. Ensimmäisen nimitävän tunnukse-
 sena on lyhyen ääntiön jäljessä **a** (ä), muuten **ta** (tä);
 ainoastaan yks. tulentoa käytetään, joko täydellistä,
kse-päätteistä liiteasemon kanssa, tai lyhen-
 nettyä, joka päättyy loppuhenkoseen; **t** pehmen-
 nee näiden päätteiden edessä; esim. **saa-ta: saada-
 kse-ni, saada-'**.

II, 44. Toisen nimitävän tunnuksena on
 lyhyen ääntiön jäljessä **e**, joka usein muuttuu **i**:ksi,
 muuten **te**, jonka **t** pehmenee yks. keinonnossa ja
 sisäolennossa.

II, 45. Kolmas ja neljäs nimitapa löytyy
 ainoastaan tekijällisessä lajissa; edellisen tunnus on
ma (mä), jälkimmäisen **mise**.

II, 46. Muiden muotojen tunnukset ovat kai-
 kissa sanoissa samat, ja samallaiset tekijättömässä
 kuin tekijällisessä lajissa, nim. tositavan entiskestä-
 män **i** ja ehtotavan kestäjän **isi**, joiden edessä var-
 talo usein muuttuu, mahtotavan kestäjän **ne**, ja
 laatutavan kestäjän **va** (vä).

III, 18. *I ja isi päätteiden edellä pitkät ja kaksois-
 ääntiöt muuttuvat niinkuin monikossa (ks. III, 4), ja lyhyet
 e ja i aina katoavat; esim. saa: sai, saisi; tuo: toi, toisi;
 ui: ui, uisi; luke-e: luki, lukisi; etsi-i: etsi, etsisi.*

III, 19. *I päätteän edessä lyhyt a kaksitavuisissa
 sanoissa muuttuu o:ksi tai katoa; useampitavuisista se aina
 katoa; ä katoa sekä kaksi- että monitavuisista; isi päätteän
 edessä molemmat pysyvät; esim. laula-a: lauloi, laulaisi;
 munta-a: muutti, muuttaisi; pelasta-a: pelasti, pelastaisi;
 vetä-ä: veti, vetäisi; säikäyttä-ä: säikäytti, säikäyttäisi.*

II, 47. Taivuta vielä kaikissa muodoissa seuraavat teonsanat: juon, vien, mahdun, kannan, nimittän, kuljen, tungen, opin!

Typistyneiset teonsanat.

III, 20. *Teonsanojen typistynyt vartalo, jos semmoinen on olemassa, löydetään tekijällisen lajin käsky- ja toivotavan kestäjän yks. 3 tekijästä siten, että pääte koon (köön) erotetaan pois. Kuinka kuuluvat siis seuraavien sanojen typistyneet vartalot: 1) tulen, ompelen, menen, pakenen, puren, pesen, juoksen, iloitsen; 2) a) lupaan, pelkään, ryntään, hankaan; b) palajan l. palaan, heräjän l. herään; putoan l. putoon, kerkeän l. kerkeen, häviän l. häviin, meluan l. meluun.*

III, 21. *Typistynyttä vartaloa käytetään tekijällisen lajin käsky- ja toivotavassa k:n, mahtotavassa ja laatuavan päättymässä n:n sekä ensimmäisessä ja toisessa nimitavassa ynnä tekijättömässä lajissa t:n edessä; esim pes-köön; pes-ne-n l. pessen, pes-nyt l. pessyt; pes-tä-kse-ni, pes-te-n, pes-tä-vä.*

1. *Muist. Käsky- ja toivotavan yks. 2 tekijän os (ös) päätteän asemesta on s:n ja t:n jäljessä alkuperäinen kos (kös); esim. pes-kös, paet-kos, iloit-kos, luvat-kos; mutta l, n, r äännetten jäljessä kos (kös) päätteän k pehmenee edellisensä kaltaiseksi; esim. tul-los, men-nös, pur-ros (eikä tul-kos, men-kös, pur-kos). Saman tekijän toisen päätteän, loppuhenkosen edessä käytetään typistymätöntä vartaloa; esim. tule-', pese-', iloitse-', lupaa-'.*

2. *Muist.* Mahtotavassa ja laatutavan päättymässä *n* muuttuu aina *l:n* ja *r:n* jäljessä, niinkuin usein *s:n* jäljessä, edellisensä kaltaiseksi; esim. tullen (eikä tul-ne-n), tullut; purren, purret. Vartalon loppu-*t* taas aina muuttuu *n:n* edessä *n:ksi*; esim. iloit-koon: iloinnen, iloinnut; paet-koon: paennen, paennut; luvat-koon: luvannen, luvannut.

3. *Muist.* Ensimmäisessä ja toisessa nimitavassa *ynnä* tekijättömän lajin tositavan kestävässä *t* pehmenee yleisten sääntöjen mukaan (ks. II, 12); esim. teh-tä, teh-te: tehdäkse-ni, tehden, tehdään; paet-ta, paet-te: paetakse-ni, paeten, paetaan; luvat-ta, luvat-te: luvatakse-ni, luvaten, luvataan; tul-ta, tul-te: tullakse-ni, tullen, tullaan; men-tä, men-te: mennäkse-ni, mennen, mennään; pur-ta, pur-te: purrakse-ni, purren, purraa.

III, 22. Kaikki muut muodot syntyvät yleisestä, tyypistymättömästä vartalosta; jos tämä päättyy:

1) lyhyeen *e:hen*, taipuu sana niissä muodoissa niinkuin *kuljen*; esim. *tule-e, tuli, tulisi, tulema, -minen, -va*; jos se taas päättyy:

2) pitkään ääntiöön, on taiputus niinkuin *saan* sanan; esim. (hän) *lupaa, lupaisi, lupaaava, -ma, -minen*; — tämmöisen vartalon rinnalla on kuitenkin monella teonsanalla myös:

2) b) lyhyeen *a (ä)* ääntiöön päättyvä vartalo, joka taipuu niinkuin *pelastan*; esim. (hän) *herää l. heräjää, heräisi l. heräjäisi, heräävä l. heräjävä*; (hän) *putoaa l. putoo, putoaisi l. putoisi, putoava l. putoova*. — Poikkeavainen sekä *saan* että *pelastan* sanan taiputuksesta on kuitenkin aina entiskestävä, sillä *i:n* eteen ilmestyy siinä kerake *s*; esim. *lupasi* (eikä *lupai*), *heräsi* (eikä *heräi, heräji*), *putosi* (eikä *puto'i, putoi*).

III, 23. *Taivuta kaikissa muodoissa: 1) juoksen, ompelen, pakenen, iloitsen; 2) a) hankaan, ryntään; 2) b) herään l. heräjän, kerkeän l. kerkeen, häviän l. häviin!*

Kielteinen taiputus.

III, 24. *Tekemisen kieltäminen tapahtuu kieltoisanan en avulla, siten että tekijäpäätteet liitetään kieltoisanaan ja muut päätteet taivutettavaan teonsanaan; esim.:*

A. Tekijällinen laji.

B. Tekijätön laji.

1. Tositapa.

Kestämä.

Y. en anna
et anna
ei anna

M. emme anna
ette anna
eivät anna

Entiskestävä.

Y. en antanut
et antanut
ei antanut

M. emme antaneet
j. n. e.

Päättymä.

Y. en ole antanut
et ole antanut
ei ole antanut

2. Mahtotapa.

Kestämä.

Y. en antane
et antane j. n. e.

Päättymä.

Y. en liene antanut
et liene antanut
j. n. e.

3. Ehtotapa.

Kestämä.

Y. en antaisi
et antaisi j. n. e.

Päättymä.

Y. en olisi antanut
et olisi antanut
j. n. e.

1. Tositapa.

Kestämä.

ei anneta

Entiskestävä.

ei annettu

Päättymä.

ei ole annettu

Entispäättymä.

ei ollut l. ei oltu annettu

2. Mahtotapa.

Kestämä.

ei annettane

Päättymä.

ei liene annettu

<i>M. emme ole antaneet</i> <i>j. n. e.</i>	4. Käsky- ja t:tapa. Kestämä.	3. Ehtotapa. Kestämä. <i>ei annettaisi</i>
Entispäätymä.	Y. 2 <i>älä anna</i>	Päätymä.
<i>Y. en ollut antanut et ollut antanut ei ollut antanut</i>	3 <i>älkөөn antako</i>	<i>ei olisi annettu</i>
<i>M. emme olleet antaneet</i> <i>j. n. e.</i>	M. 1 <i>älkäämme antako</i>	
	2 <i>älkäätte l. älkää antako</i>	4. Käsky- ja t:tapa. Kestämä.
	3 <i>älkөөt antako</i>	<i>älkөөn annettako</i>
	Päätymä.	
	Y. 3 <i>älkөөn olko antanut</i>	Päätymä. <i>älkөөn olko annettu.</i>
	M. 3 <i>älkөөt olko antaneet</i>	

1 *Muist. Käsky- ja toivotavassa käytetään tällaisiakin kieltosanan muotoja: elä, elkөөn, elkäämme, elkäätte l. elkää, elkөөt.*

2 *Muist. Laatu- ja nimitavat eivät taivu kielteisesti.*

Apusanat.

III, 25. *Apusanat ovat neljää lajia:*

1) *Määräsanat ilmoittavat paikkaa (l. myös tilaa, asemaa), aikaa, tapaa tai määrää; esim.:*

Käki kukkuu kaukana. Tule kotoa ulos! Minne maisin kuljet? Kaksi venettä on rinnatusten kumossa. — Nyt tulee pian talvi. Tänään ja eilen on lunta satanut. Usein on kylmä, ja järvi on kauvan ollut jäässä. — Viisaasti teit, kun siten teit. Sangen hyvin kuulet, jos seisot ääneti. Hän puhuu tahallaan jotenkin kovalla äänellä. — Paljo l. paljon ihmisiä oli koossa. Sisar on vähää l. vähän nuorempi.

2) *Sijasanoja käytetään nimisanain omannon ja eronnon kanssa määräämään paikkaa (l. suuntaa), aikaa, tapaa tai syytä, milloin sijapäätteet eivät riitä näitä vaiheita ilmaisemaan, esim.:*

On vuoren päällä linna. Linnan sisästä tulee ritari. Ritari pitkin tietä ratsastaa etelää kohti. Hetken päästä tulee häntä vastaan vanha ukko. Ritari pidättää hevostansa ennen pitkää ja kysyy tutkien tapansa mukaan: Mitä varten kuljet? Vasten lakia olet tullut vieraalle alueelle. — Ukko vastasi: Minä haen tarmoni takaa poikaani. Minä kadotin hänen huolimattomuuteni kautta. Pohjoiset ritarit ryöstivät hänen minulta keskinäisen vihollisuutemme tähden. Mutta minkä vuoksi sinä matkustat? — Ritari vastasi: Pырjin oman isäni tykö; hänen luotansa minä pienenä jouduin pohjoisten ritarien haltuun.

3) *Sidesanat yhdistävät eri lauseita ja yhdenlaisia lauseen-osia samassa lauseessa; esim.:*

Maa oli lumen vallassa, ja akkunat olivat jäässä. Lumi sulii, kun kevät tuli. Sekä lumi että jää on kylmää. Jää on kovaa, mutta särkyy helposti. Vesi muuttuu jääksi tai lumeksi.

4) *Kiihtosanat ilmoittavat äkillistä tunnetta, niinkuin iloa, surua, kummastusta, inhoa; esim. aha, hei, hoho; ai, voi, oi; noh, kah, oho; äh, hyi, ui.*

Sanojen synty.

III, 26. *Sanat ovat syntynsä suhteen kolmea lajia:*

1) *Alkuperäisiä, jotka eivät ole muista sanoista syntyneet; esim. puu, kala, hyvä, sota; juo.*

2) *Johdannaisia, jotka alkuperäisistä ovat syntyneet johtopäätteiden avulla; esim. kala-i-nen, kala-nen, kala-stan, hyv-yys, hyv-it-tää; sota-isa, sot-ia; juo-ma, juo-ttaa.*

1 *Muist.* Sanaa, josta toinen on johtunut, sanotaan sen vartalosanaksi.

2 *Muist.* Johdettu sana saattaa olla uuden johdannaisen vartalosanana; esim. sanasta kala-stan johtuu kalas-ta-ja, kalast-us, kalast-elen.

3) *Liitännäisiä, jotka ovat syntyneet siten, että kaksi sanaa on yhdistetty yhdeksi; esim. kala-mies, sota-väki, juoma-astia, hää-kansa, nais-ihminen; karhun-nahka, maan-tie; linnun-laulu, kirjan-tekijä; musta-silmäinen, vähempi-varainen.*

1 *Muist.* Edellistä liiton-osaa sanotaan määräys-sanaksi, jälkimmäistä perussanaksi.

2 *Muist.* Liiton-osina sopii myös käyttää liitännäisiä; esim. isänmaan-rakkaus, sodan-päämies, rautatien-virkamies.

3 *Muist.* Tavausmerkkiä käytetään liiton-osien välissä ainoastaan silloin, kun selvyys sen vaatii.

Lauseista.

Yksinkertainen lause.

Paljas lause.

I, 22. Paljas lause on se, jossa on ainoastaan pääosat alus ja maine; esim. Isä kytää. Sewonen on väkewä.

III, 27. *Alus on kahtalainen: kokonais-alus ja osanais-alus.*

Kokonais-alus vastaa kysymykseen mikä? kuka? (mitkä? kutka?) ja on nimennössä; esim. Ruoho kasvaa. Laps^{et} leikkivät.

Osanais-alus vastaa kysymykseen mitä? ketä? (keitä?) ja on aina eronnossa; esim. Ruohoa on kasvanut. Laps^{ia} tulee.

1 Muist. *Usein alus ilmaistaan ainoastaan maineen tekijäpääätteellä, eikä siis ole eri sanana näkyvissä; esim. Tiedätkö sen? Tehkääte hyvin! Sinne menisimme.*

2 Muist. *Väliin lauseessa ei ole alusta ollenkaan; tämä tapahtuu aina, kun maineen teonsana on tekijättömässä lajissa; esim. Sataa. Eilen tuuli kovasti. Poika vietiin kouluun. Kaloja saataisiin merrasta. (Ei ollenkaan vastata, mikä l. kuka sataa, tuuli, vei, saisi; poika ja kaloja ovat kohteita.)*

III, 28. *Maine on kahtalainen: suljettu ja avonainen.*

Suljettu maine on se, jossa on vain joku teonsanan muoto; esim. Minä t^{uen}. Sinä kirj^{oitit}. Lieneekö poika l^{ukenut}? Me olemme näh^{neet}.

Avonainen maine on se, jossa on apu-teonsana olen (lienen) ynnä mainenimikkö; mainenimikkönä on joku nimi- tai laatusana nimennössä tai eronnossa; esim. Sinä olet opp^{ilas}. He ovat aina olleet ut^{teria}. Veri on sake^{ampaa} kuin vesi.

Kaswanut lause.

I, 23. Lause, jossa on muitakin osia kuin alus ja maine, sanotaan kaswaneeksi. Semmoisia lauseen sivu-osia ovat kohde, lisääntö (*maineentäyte*) ynnä määrääjät.

I, 24. Kohde on se lauseessa mainittu esine, johon tekeminen vaikuttaa; esim. *Kakki suttu repi lampaan.* *Mies ampui toista suttu.* Laukaus herätti kylänmiehet. *Miehet ajoivat petoja takaa.*

III, 29. Kohde on kahtalainen: kokonaiskohde ja osanaiskohde.

Kokonaiskohde vastaa kysymykseen minkä? (mitkä?) ja asetetaan yksikössä omantoon, monikossa nimentöön; esim. Sudet repivät lehmän. Laukaus herätti *sudet.*

Muist. Kokonaiskohde saattaa myös vastata kysymykseen mikä? ja on silloin yks. nimennössä; esim. Pankaamme käsi käteen. Ota niistä jompikumpi. Poika viedään kouluun. Paha koira pitää tappaa.

Osanaiskohde vastaa kysymykseen mitä? ja on aina eronnossa; esim. Vettä kannan. Tyttö on kukkia poiminut.

I, 25. Lisääntö on jokin lauseen-osa, joka lähemmin määrää nimisanaa; esim. *Utterra poika lufee.* Ne ovat *wilkkaita* nuorukaisia. *Sinnut laulawat suloi-
sia säweleitään.* Jumalan pelko on *wiisauden* alku.

III, 30. *Laatu- ja lasku-sanat ynnä teon-*

sanojen laatutavat, ollessaan lisääntönä, asetetaan tavallisesti samaan lukuun ja sijaan kuin niiden pääsanat; esim. Näin **vanhojen** miesten pojat. Sinä tunnet **neljännen** oppilaan. **Tuossa** talossa asuu suutari. Työtä **tekevällä** suutarilla on **haljenneet** silmälasit. Työstä **saatavilla** rahoilla hän ostaa ulkomailta **tuotua** nahkaa.

Muist. Kun kokonais-aluksena tai kokonaiskohteena olisi nimisana, ja sen lisääntönä olisi suora laskusana (paitsi yksi), niin laskusana on muuttumatta yks. nimenössä ja nimisana yks. eronnossa; esim. Viisi miestä meni. Hän sai neljä² markkaa (eikä: viisi mies, neljän markan).

Nimisana lisääntönä on tavallisesti omanossa, usein muissakin sijoissa; esim. Uni on **kuoleman** esikuva. **Helsingin** kaupunkiin pystytetään **keisari Aleksanterin** kuvapatsas. Minä sain kirjeen pitäjään **lautamieheltä** Antti Heikuralta. Toisella **pojista** oli kello. Tuopillinen **maitoa** maksaa kaksikymmentä penniä.

III, 31. *Maineentäyte* on olennessa tai tulennossa oleva nimi- tai laatusana, joka ilmaisee aluksena tai kohteena olevan esineen tilaa tai satunnaista ominaisuutta; esim. Hän pysyy **uut-
terana**. Älkää olko täällä **vastuksina**. **Uteliaana** katselin häntä. — Minä pidän heitä hyvinä **ystävinä**. Hän rakastaa minua **veljenänsä**. — Loth'in emäntä muuttui **suolapatsaaksi**. He **kääntyivät sairaiksi**. — Torpanpojat vihittiin **papeiksi**. Lääkäri katsoi taudin **vaaralliseksi**.

I, 26. Määrääjät ovat sellaisia lauseen-*osia*,

jotka ilmaisevat tekemisen paikan, ajan, tavan tai syyn; esim.:

Lintu laulaa huoneessa. Äiti tuli kirkosta. Panen kengät jalkaan. Luvalla kuljetaan meritse. Tässä Savon joukko taisteli. — Waras tuli yöllä. Lauvantaina tulee lupa. Weljeni on tänään lähtenyt metsälle. Joulusta loppiaiseen oli pakkasia. Karhu lepää talwet. Hän meni vuodekfi kouluun. — Rakasta häntä kaikista sydämestä. Hywin olet lufenut. Armelias auttaa ilolla. Wanhus wastasi puheefesi areästi. Kohta itfenet ilosta. Lapfi kuoli nälkään. Laulan laulun kuullakfeji.

III, 32. *Määräjinä käytetään nimi- ja laatusanain eri sijoja niinkuin myös sijasanoja nimisanain kanssa ynnä erinäisiä määräsanaja sen mukaan, mihin kysymyksiin vastaavat.*

Paikanmääräjät vastaavat kysymyksiin: missä? mistä? mihin? minkä kautta? Esim.:

Kalat uivat meressä. Laiva kulkee merellä. Äiti tuli kirkosta. Serkku palasi kirkolta. Iske naula lautaan. Me panemme vasaran laudalle. Tyttö päästi liinan kaulastaan. Lähdetäänpä marjaan! Kaikki sukulaiset ovat häissä. Isä on nuotalla. Pojalle annettiin kaksi kirjaa. Kaupungin tie käy kirkon ohii.

Ajanmääräjät vastaavat kysymyksiin: milloin? mistä ajasta asti? mihin aikaan saakka? miksi ajaksi? kuinka kauan? Esim.:

Snellman tuli ylioppilaaksi syksyllä vuonna 1822. Se tapahtui Syyskuussa. En ole nyt nähnyt isääni kahteen vuoteen. Hän on syntymästään asti ollut vaivainen. Kuu kiurusta kesään. Toistaiseksi asia jää entiselleen. Ei meillä ole päivääkään sairastettu.

Tavanmääräjät vastaavat kysymykseen: miten? millä tapaa? Esim.:

Hän huutaa täyttä kurkkua. Kerro asia omaan tapasi. Mielelläni autan sinua. Poika luki hiljaisemmin kuin tyttö.

Muist. Tavanmääräjiä saattaa olla laatu- ja määräsanoillakin; esim. Oja on jalkaa leveä l. jalan levyinen. Sisar on vuotta vanhempi. Ei saa lukea niin nopeasti.

Syynnääräjät vastaavat kysymyksiin: mistä syystä? mitä varten? mistä aineesta? millä välikappaleella? Esim.:

Poika meni kouluun isän käskystä. En voinut nukkua murheeltani. — Peltomies tarvitsee auran kyntämiseen. Veivät kenkensä suutarin paikata. — Tyhjästä loi Jumala maailman. Minusta tulee pappi. — Poika vuoli puuta puukolla. Pääsee sinne jalan l. jalkaisin.

I, 27. Sano, mitä lauseen=ofia on seuraavissa lauseissa! Mitä sanoja lauseen=ofat ovat?

Eläinten kuningas jalopeura tuli kerran rikeäksi. Hän makasi vuoteellaan. Silloin hänen alamaisensa työt jäivät kaitsematta. Kettu liuvari sitten koko työn tekemisen heitti wallan pois. Hän juoksenteli joutilaana ympäri maata. Susi tätä ketun kätöistä pahaksui. Itsekin olisi mielellänsä työstään vähäsen helpotanut. Ei uskaltanut omin lupinsa lähteä. Sen tähden hän kanteli sairaalle jalopeuralle toisen päähän: Tämä kettu retkale kulkee mitättömänä maita, mantereita! Jalopeura suuresti suuttuneena tuotti ketun luoksensa. Hän kysyi: Missä sinä juoksentelet? Miksi et työssäsi istu? — Kettu winkasi wastimeksi: Olin minä arwoisajakin työssä. Etjin teille lääkkeitä. — Jalopeura jo mielihywisjään kysyi: Löysitkös jotakin? — Kettu wastasi: Olin juuri löytänyt. Olin wanhan riihen nurkassa asuwaisen hämähäkin puheilla. Se lupasi minulle hyvän neuwotuksen. — Lähdetä joutuisasti uudellensa kysymään! Sinä olet liukas kieletäsi. Etkä saat hämähäkiltä sanan soweliaan suolletuksi. — Kettu kiertää taas maita. Jonkun ajan päästä hän jo palaa takaisin. Jalopeura kysyi häneltä: No, minkälaista tietoa sait? — Kettu selwitti: Nyljettäisitte juden. Panettaisitte nyljetyn juden nahan sairaan paitan

päälle. Niin paraniitte kohta. — Salopeura tuotti suden kotiin. Hän nyljetti sen samassa. Rettu liuvari lähti tiehenjä.

Yhdistetty lause.

I, 28. Kun eri lauseita liitetään yhteen, syntyy yhdistetty lause. Esim. Aurinko paistaa. Ilma on lämmin. Aurinko paistaa, ja ilma on lämmin.

Lauseiden yhdistäminen toimitetaan semmoisilla apusanoilla kuin ja, joita sanotaan sidosanoiksi. Muuta sidosanoja ovat esim. sekä, ynnä, mutta, waan, tahi, eli, wai, sillä, siis, sentähden; kun, kuunnes, jahka, koska, kuin, jos, että, waikka.

I, 29. Kun lauseita yhdistetään, pannaan pilkku (,) niiden väliin.

Muist. Semmoisen lauseen jälkeen, joka sanasta sanaan ilmaisee, mitä joku kysyy, pannaan kysymysmerkki (?). Suudahdusta, toivotusta tai täskyä sijältävän lauseen loppuun pannaan huutomerkki (!).

Rakjoispiiste (:) käytetään kahden lauseen välissä, joista jälkimmäinen sanasta sanaan ilmaisee, mitä edellisessä mainittu henkilö sanoi tai ajatteli.

II, 48. Yhdistetyissä lauseissa on pää- ja sivulauseita.

Päälause lausuu täydellisen ajatuksen ja on sentähden yksinäänkin ollen ymmärrettävä.

Sivulause on toisen lauseen osan sijassa, eikä yksinään ollen ole ymmärrettävä. Yhdistetyssä lauseessa pitää olla vähintään yksi päälause. Esim.:

Markkinat ovat loppuneet, ja kansa palaa kotiin. Kansa palaa kotiin, kun markkinat ovat loppuneet. Kuokkavieraat

tulevat pitoihin, mutta heitä ei ole kutsuttu. Kuokkavieraat tulevat pitoihin, vaikka heitä ei ole kutsuttu. Me kävimme Valamossa ja kuljimme Laatokalla; se on Europan suurin järvi. Me kuljimme Laatokalla, joka on Europan suurin järvi.

II, 49. Päälauseiden välissä käytetään side-sanoja **ja, sekä, sekä — että, -kä; tai, taikka, eli, vai, joko — tahi; mutta, vaan; sentähden, siis; sillä.** Esim.:

Markkinat ovat loppuneet, ja kansa palaa kotiin. Tässä vain istut sekä laulelet. Sekä jää kannattaa, että on maallakin hyvä rekikeli. En minä häntä tunne, eikä hän tunne minua. Eloa eli viljaa ei ole talossa. Joko täytyy mieron tielle lähteä, tahi on pakko pettua tai vehkaa syödä, taikka kuolemme nälkään. Suostutteko te tuumaani, vai onko teillä muuta keinoa? Suomenmaassa on yhdeksän maakuntaa, mutta läänien luku on kahdeksan. Pohjois-Hämeessä ei asu Hämäläisiä, vaan se on Savolaisten hallussa. En lähtenyt matkaan, sillä en ollut oikein terve; sentähden (t. siis) pyydän sinua edusmiehekseni.

Muist. Jos kaksi päälausetta tahdotaan likemmin liittää toisiinsa, mutta ei käytetä sidesanaa, niin pannaan niiden väliin puolipiste (;) pisteen asemesta. Puolipistettä käytetään myös välimerkinä, kun jälkimmäinen lause alkaa side-sanoilla **sentähden, siksi tai siis.**

Yhdistä seuraavat päälauseet kaksitellen yhdistetyiksi lauseiksi, käyttämällä yllä mainittuja side-sanoja!

Yksin istun — lauleskelen. En ole opissa ollut — en ole ollut mahtimiesten mailla. Tuletko — menetkö? Minä teille haastan satuja — juttelen tarinoita. Poika ei sure — riemuittsee. Tyttö suree — ei kuitenkaan itke. Te olette ahkerasti lukeneet — osaattekin. Te osaatte luettavanne — olette olleet ahkerat.

II, 50. Sivulauseet jakautuvat, katsoen siihen,

minkä lauseen-osan sijassa ne ovat, neljään päälajiin: alus-, kohde-, lisääntö- ja määrääjälauseisin.

II, 51. Aluslauseet alkavat sidesanalla **että** tai jollakin kysyvällä sanalla; esim.:

Hyvä oli, että tulit. Minua suututtaa, että suostuin hänen ehtoihinsa. Kaikkia ihmisiä kummastuttaa, mistä tuo heikko vaimo on semmoisen voiman saanut. Pian tulee nähtäväksi, kestäkö hän ihmisten ihailunkin.

Muuta seuraavissa lauseissa alus sivulauseeksi!

Miehen tuleminen on luultava (= luultava on, että mies tulee). Pojan laiskuus ja huolimattomuus huolettaa isää. Hänen tautinsa vaarallisuus on epätietoinen. Ihmisen sydämen ajatus jää toiselta usein tietämättä.

II, 52. Kohdelauseet alkavat **että** sanalla tai kysyvällä sanalla; esim.:

Rukoile, että Jumala antaisi jokapäiväisen leivän. Kaikki tiedämme, että Helsinki on Suomenlahden rannalla. Minä tahdon kertoa, mitä minulle pieni varpunen puhui. Et taida muistaa, keltä olet tämän kirjan saanut.

Muuta kohde sivulauseeksi seuraavissa esimerkeissä!

Tämän kirjan omistajan tiedät sanomattanikin (= kuka tämän kirjan omistaja on, j. n. e.). Pekka arvasi Mattia nuoremaksi Jussia. Ilmoita minulle tahtosi. Hän ennustaa kuolemaansa.

III, 33. *Tavallisia kohdelauseita ovat epäsuorat kertomalauseet, joissa esitellään vain jonkun puheen sisälllys, käyttämättä puhujan omia sanoja; esim. Hän sanoo, että hän kyllä vielä paranee. Suora kertomalause taas, joka on*

päälause, esittelee jonkun puheen sanasta sanaan; esim. **Hän sanoo: „Kyllä minä vielä paranen.“** Suoran kertomalauseen molemmin puolin pannaan lainausmerkit („—“).

Muist. Kaksoispiste (:) on käytettävä välimerkkinä lainausmerkkien edellä, jos kertojan lause on lainatun lauseen edellä. Mutta saattaa kertojan lause olla lainatun lauseen jäljessä ja keskelläkin; esim. „Kyllä minä vielä paranen“, sanoo hän. „Kyllä minä“, sanoo hän, „vielä paranen.“

Muuta seuraavat suorat lauseet epäsuoriksi!

Joel valitti äidillensä: „Paha poika pilkkasi minua metsässä.“ Hän kysyi puutarhurilta: „Mitä paakkuja nämä ovat?“ Puutarhuri sanoi: „Nämä riippuivat Amerikasta tuodun potaattikasvin juurissa.“

Muuta seuraavat epäsuorat lauseet suoriksi!

Kenraali Döbeln tutki repaleiselta raukalta ensin, mikä hänen nimensä oli. Sitten hän kysyi, oliko hänellä mitään turvaa. Viimeksi hän arveli, että kaiketi hänellä oli ryöstäminen elinkeinona. Tähän toinen vastasi, että häntä oli enimmäkseen Lurjukseksi sanottu. Hän näytti sitten vahvaa nyrkkiänsä sanoen, että se oli hänen turvanansa, mutta ettei hän ollut keltään mitään ottanut.

II, 53. Lisääntölauseiden alussa on tavallisesti takakohtainen asemana **joka** tai sen asemesta käytetty kysyväinen; esim.:

Kirkko, joka seisoo kukkulalla, näkyy kauas. Älä ole veistä, joka on veljesi oma. Tiedät sijan, kussa synnyit.

Muuta lisääntö sivulauseeksi seuraavissa esimerkeissä!

Maailmaa kulkenut ihminen tietää paljon (= Ihminen, joka on maailmaa kulkenut, tietää paljon). Jalopeura kysyi tuohia

pesevältä mieheltä, mitä hän teki. Mies antoi valheellisen vastauksen jalopeuran tekemään kysymykseen. Hyvämaineinen palvelija saapi aina paikan. Ei kaikkien kuljettava tie ruohoa kasva.

II, 54. Määrääjälauseet ovat, niinkuin määrääjätkin, neljää päälajia.

Paikanmäärääjä-lauseet alkavat tavallisesti määrä sanoilla **missä, mistä, mihin, minne**; esim.:

Missä (t. kussa) ennen vainiot viljavina aaltoilivat, siinä nyt seisoo tyhjä sänki. Siinä vuohi kalvaa, mihin (t. kuhun) on kerran kytkettyä. Siitä ylitse mennään, mistä aita on matalin. Minne (t. kunne) sinä menet, sinne minäkin tulen.

Muuta seuraavissa esimerkeissä paikanmäärääjät sivulauseiksi niin, että päälauseeseen jää joku määrä sana (siihen, siellä, sieltä päin), johon sivulause viittaa!

Peuran piehtaroima-kohdalle karva katkeaa. Viinan juomapaikassa on itku ja parku ja punaiset silmät. Tulen syntymäseudultasi päin.

Ajanmäärääjä-lauseet alkavat tavallisesti sidesanoilla **kun, kunnes, ennenkuin**; esim.:

Lapset itkivät, kun isä tuli. Ota vaari ajasta, ennenkuin se on kadonnut. Hän viipyy, kunnes isäntä tulee. Niin pian kuin olen työni lopettanut, tulen luoksesi.

Muuta ajanmäärääjä sivulauseeksi:

Vuoden alussa ihmiset toivottavat toisillensa onnellista uutta vuotta. Puolivälissä lukukautta rupesivat pojat sairastelemaan. Useimmat olivat kipeinä syksyn loppuun asti; muuttamat eivät parantuneet ennen kesää.

Tavanmäärääjä-lauseet alkavat enimmäkseen sidesanoilla: **kuin, niinkuin, ikäänkuin, (niin) että**; esim.:

Silmä näkee pikemmin, kuin korva kuulee. Hänen on käynyt pahasti, niinkuin on kerrottu. Sinä olet murheellisen näköinen, ikäänkuin sinulla ei olisi enää mitään iloa. Hän juoksi niin, että väsyi. Oli, miten oli.

Muuta laadunmääräjä sivulauseeksi:

Älä lue änköittäen. Minkätähden Suomalainen ei tahdo elää yksinkertaisesti esi-isiensä tavalla? Sataa lakkaamatta. Lieneekö hän entistänsä ahkerampi?

Syynmääräjä-lauseet alkavat enimmäkseen sidesanoilla **koska, kun, että (jotta); jos, vaikka; esim.:**

Tähdet näyttävät pieniltä, kun ovat meistä kaukana. Joki tuli tulvilleen, koska satoi niin paljon. Hän sairastui siitä, että ui vilussa vedessä. Äiti laulaa, että lapsi nukkuisi. Jos tulet luokseni, niin olen iloinen. Jos kohta mies on vähä, kyllä on laki luja. Vaikka voimat puuttuisivatkin, on tahto kuitenkin kiitettävä.

Muuta seuraavat syynmääräjät sivulauseiksi!

Huolimattomuutesi tähden ei sinulle sovi tärkeätä työtä uskoa. Lapsen itkulta ei vieras saanut nukkua. Sinun tulee ahkerasti työskennellä äitisi elättämiseksi. Kylmän veden juomisesta tulee yskä. Kyllä tulen luoksenne kutsumuksesta, mutta tulen kutsumattakin.

Supistuneet lauseet.

III, 34. *Lausetta, jossa on useampi alus, mutta yksi maine tai päin vastoin, sanotaan supistuneeksi; saattaa näiet ajatella sen supistuneen useammista eri lauseista. Esim.:*

Aurinko ja kuu valaisevat (Aurinko valaisee, ja kuu valaisee). Talonmies kyntää ja (talon-

mies) karhitsee. Toivo kasvaa nuoruudessa, niin-
kuin ruoho (kasvaa) keväällä.

Muist. Jos on monta yhdenlaista lauseen-osaa perä-
tysten, käytetään sidesanaa ainoastaan kahden viimeisen
välissä, mutta muiden välissä pilkkua; esim. Mänty, kuusi ja
kataja ovat harupuita.

Lyhennetyt sivulauseet.

III, 35. Täydellisen sivulauseen asemesta käy-
tetään usein lyhennettyä. Lyhennys tapahtuu
niin, että 1) pilkku ja sidesana jäävät pois;
2) alus useimmiten muuttuu omantoon tai asemo-
liitteeksi; 3) maineena oleva teonsana asetetaan
nimi- tai laatutapaan. *Esim.:*

Sanoivat miesten tulevan (= Sanoivat, että miehet tu-
levat). Luulin sinun tulleen l. luulin tulleesi (= Luulin,
että sinä olit tullut). Tässä on vettä juodaksenne (= T. o. v.,
että te joisitte). Monen vuoden kuluttua poika palaa koti-
maahansa (= Kun monta vuotta on kulunut, p. p. k.).

Muist. Kohdelauseen lyhentyessä: 1) osa-alus pysyy
eronnossa; esim. Sotapäällikkö toivoi apuväkeä tulleen;
2) mainenimikkö muuttuu yks. nimennöstä omantoon, jos
pää- ja sivulauseella on eri alus; esim. He sanoivat olevasi
kipään (ei: kipeä). Itse luulet olevasi terve. — Aluslauseen
alus pysyy nimennössä; esim. Venäläinen kuuluu juovan pal-
jon teetä.

Muuta seuraavissa esimerkeissä lyhentyneet lau-
seet täydellisiksi!

En nähnyt hevosten tulevan. Miehiä sanottiin hukku-
neen mereen. Olen kuullut sielläkin käytävän. Pelkäsin
häntä lyödyn. Aamu-ilma tuntuu minusta olevan oikein
raitista. — Susi seisautui nähdessänsä miehen. Toukoja teh-

täissä oli suuria sateita. Päivän levättyäni läksin taas matkaan. Miehen lähdettyä panimme maata. Astuin huoneesen kenenkään huomaamatta. — Sen teen auttaakseni teitä.

Lyhennä sivulauseet seuraavissa esimerkeissä!

Näin, että poika tuli. Hän luuli, että sotamiehiä oli linnassa. Sanotaan, että hän on mennyt kotiin. Kerroitko hänelle, että olit siellä käynyt. Poteva toivoo, että hän paranee. Sanotaan, että kirkkoa rakennetaan. Tiedätkö, että häntä on lyöty? Kyllä näkyy, että hän laihtuu päivä päivältä. Muuttolinnut palaavat Suomeen, kun kevät tulee. Kun lähenin kylää, kuului sieltä toraa. Vaimo, kun oli kuullut, että miehensä oli sairastunut, juoksi lääkäriä hakemaan. Kun pojat olivat päässeet katon alle, tuli rankka sade. Sallitko, että lapset leikkivät täällä? Tein työni, niin ett'ei kenkään nähnyt. Kiitoksia siitä, että kävitte! Kyllä jo näen, vaikk'et sanokkaan.